

סלמאן מצאלחה

באשר תהיני

“אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלֶיךָ”
ובאֲשֶׁר תִּהְיֶינִי אֲהִינְךָ.

עמי – החלוני – עמך,
וארצי – החולנית –
ארצך.

באֲשֶׁר תִּחְיֶי אֶחְיֶה,
ושם כֵּן אֶסְפֶּר:

פה תַעֲשֶׂה אֶהְבֶּה לִּי
וכה אוֹסִיף עוֹד
לְקִטְר;

כי לא הִלְשׁוֹן
היא זו שִׁתְּפָרִיד
כִּינִי וּכְיִנְיָךְ.
כי אם –
רָק
בְּעֵלְיָךְ.

רשימת מקורות

- באכטן, מ' (2007). *צורות הזמן והכרונוטופ ברומן: מטה על פואטיקה היסטורית* (תרגום: ה' רימון), אור יהודה ובאר שבע: כנרת, זמורה-ביתן-דביר ומכון הקשרים, אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- גולדברג, ל' (1975). *אמנות הסיפור: עיונים בצורות הסיפור הקצר ובתולדותיו*. מרחביה: ספרית פועלים, הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר.
- הראבן, ש' "שבחי הסיפור הקצר", ynet, 12.1.2004.
- חזן, ח' (1994). "האחר הלא משמעותי: על כינתה הסמלי של שוליות חברתית", *בטחון סוציאלי*: כתב עת בנושא רוחה ובטחון סוציאלי, 42, עמ' 5-16.
- חזן, ש' (2011). "הלא מודע האתני כמייצג אחרות בעצמו: בקבוצה ובקבוצה הגדולה" – כוח סמלי במרחב האנליטי והחברתי", *מקבץ: כתב עת להנחיה ולטיפול קבוצתי*, עמ' 25-40.
- יפה, א' (תשל"ג). *מקבילות בסיפור המודרני*, מרחביה ותל אביב: ספרית פועלים, הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר.
- מטלון, ר', "סוף הסיפור", *מוסף 'ספרים'*, 'הארץ', 2.10.2005.
- עוז, ע' (1996). *מתחילים סיפור*, ירושלים: כתר הוצאה לאור.
- עצמון, א' (2014). "דבר העורך" בתוך: החיים בשוליים: אנתולוגיה של סיפורים קצרים (עמ' 2-4). תל אביב: הוצאת כתב ווב הוצאה לאור.
- פוקו, מ' (2010). *הטרטופיה: על מרחבים אחרים* (תרגום מצרפתית ואחרית דבר אריאלה אוליאן), תל אביב: הוצאת רסלינג.
- Charles May. *The Short Story: The Reality of Artifice*. New Haven: Yale University Press 1995.

74-67). "גזר דין" הדיסטופי והקפקאי עוסק בגיבור בשם יוסף, שאביו הטיח בו בילדותו כי לא יחסר לאיש אם ימות. אנו פוגשים בו בשבתו בכלא ובהיודוע החלטת הרשויות ליישם עליו עונש מהפכני: להיות ראשון האסירים שיחוברו למכונה שתעלימם מעיני הבריות ולא תאפשר לאחרים לראותם. אבל יוסף מצליח לראות אחרים, לעבור דרכם. כמו למשל דרכו של ילד, שהוא ככל הנראה בנו, יתום מאם, ועתה גם מאב, ולגלות כך שעתידי לא טוב יצפה גם לו. בהמשך, כשהוא עומד בפני חלון ראווה, מוטחת ביוסף אמת נוראה נוספת: גם הוא אינו מסוגל עתה לראות את עצמו. סמל להתדרדרותו הסופית, לכך שאינו משתקף מעתה גם בעיני עצמו, בעיני תודעתו שנמחקה כחלק מעונשו. "איך לא שם לב שאין באפשרותו לראות את השתקפותו. הוא לא אחד מאלה שאוהבים להסתכל על עצמם במראה. האמת שלא כך אהב את מה שהשתקף מולו. עכשיו פשט בו עצב גדול ופתאום רצה להיעלם לגמרי" (עמ' 103).

הסיפור "איילה" הוא אלגיה על מוכי גורל שאינם זוכים לאהבה, שאינם מעניינים איש, ועל כן הופכים לחסרי ייחוד, למוצרים משועתקים. הגיבורה שלו היא איילה, נערה החיה בפנימייה אלימה. איילה שבה ונוכרת בירקות שאמה המתה היתה שותלת בעבודה בגינת ביתם כביטוי של אהבה. אביה ככל הנראה נישא בשנית ויש לו תינוקת חדשה. איילה מתכננת לבקר בביתו, וקונה קופסת ערגליות תות כדי להביאה כשי: האב לא מחכה לה בתחנת האיסוף, והיא חוזרת לפנימיה כלעומת שבאה. בסוף הסיפור היא שותלת בערוגה שמאחורי מחסן הפנימייה את קופסת הערגליות – סמל לדבר-מה תעשייתי ומשועתק, חסר ייחוד, ולהבדיל מהערוגות ששתלה אמה, ארטיפקט שאין מאחוריו כל אהבה.

שני הסיפורים מציגים אפוא דימוי של שוליות חברתית כמצב שבו האדם שהוטל לפתחה אינו מעניין מעתה איש, כמצב של חוסר נראות. ועל פי מסורת הסיפור הקצר, כותבי הסיפורים ממקמים את גיבוריהם בשולי מקום: בית מאסר או פנימייה. וליתר דיוק, זהו כאן החידוש, ואולי התבססותו – במקומות שנכון יהיה להגדירם כסוג של "הטרטופיה": מושג שהגה מישל פוקו (Foucault) והמתאר מקום אחר, מרחב הנבדל מהמרחב האנושי הרגיל, שחוקיו שונים וייחודיים מהמקובל ושמשתרע במובן הזה לא פה ולא שם (פוקו, 2010).

המסקנה, שהשוליות החברתית בסיפור הקצר נוטה להתמקם בהטרטופיות, קיבלה כבר בעבר ביטוי מרוכז באחת מהקלאסיקות של הספרות העולמית: הסיפור הקצר "שמנמות" *Boule de Suif* של גי דה מופסאן (de Maupassant), שעל איכויותיו הספרותיות עמד בין היתר אברהם בנימין יפה בספרו *מקבילות בסיפור המודרני* (תשל"ג); כי הטרטופיית השוליים בו מובהקת כל כך, בהיותה חסרת מקום, ואפילו זמן – רכבת נוסעת. "זמן" הסיפור הוא מלחמת צרפת נגד פרוסיה. גיבורות: זונה צרפתייה בעת מסעה בקרונית מרואן לדיאפ. למען שלומם, אזרחים צרפתים מפצירים בה לשכב עם קצין פרוסי הנמצא גם הוא בקרונית. היא ממאנת בתחילה, משתכנעת בסופו של דבר וזוכה לבסוף בכוח מצד מי שעודדו אותה למעשה מלכתחילה (עמ' 8-9). הריאליזם החברתי של מופסאן, המפץ החברתי הגדול שלו, יסמנו את שיבוא בהמשך: חברה שבמוכנים רבים משליכה לשולי הכביש את מי שאינו משתבח במסגרת מוסכמותיה.

לסיום, הסופרת רונית מטלון כתבה פעם כי הסיפור הקצר מצליח להעניק לקוראיו דימוי אחד חזק של הזמן ההיסטורי שבו הם חיים, "את התצלום האחד ואת האאורה של התצלום האחר" (מטלון, 2005). ומהו "התצלום" הזה על פי האנתולוגיה *החיים בשוליים*: קיומם של אנשים רבים שאינם נראים בו עוד, סתם אנשים לכאורה, ובלא ממש מקומות.

אביבה זוקה – דוקטור לספרות, מרצה לתכנון לימודים ומנחת מועדוני קריאה וסרנאות כתיבה לילדים.